

УКРАЇНОЗНАВЧИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 9

Київ

2012

УКРАЇНОЗНАВЧИЙ АЛЬМАНАХ

Випуск 9

Київ-Мелітополь

2012

Українознавчий альманах. Випуск 9. - Київ, Мелітополь, 2012. - 380 с.

Випуск присвячено актуальним питанням філології, лінгвокультурології, історії, соціології та антропології. Дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону. Основні положення статей були обговорені на III Міжнародній науково-практичній конференції "Мовний простір і культура комунікації", що відбулася 13-14 вересня 2012 року в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Збірник призначений для фахівців і широкого кола читачів, які цікавляться актуальними проблемами мови та культури комунікації.

The issue is devoted to the actual humanitarian problems of philology, linguaculturology, history, sociology and antropology. The scientists of different professional levels raise and solve questions of wide scientific range. The principal theses of the articles were discussed during the IIIrd International Scientific Practical Conference "Language Space and Communication Culture" which took place in Melitopol State Pedagogical University named after Bohdan Khmelnytskyi in September 13-14 th, 2012.

The issue is for the scientists and wide circle of people, who are interested in actual problems of language and communicatin culture.

Керівник проекту

д-р філософ. наук, проф. Валентин Молодиченко

Упорядники

Ірина Грабовська, Зоя Митяй, Людмила Афанасьєва, Ірина Черненко

Відповідальний редактор

д-р політ. наук, проф. *Микола Обушний*

Редакційна колегія:

М. І. Обушний (відп. ред.), д-р політ. наук, проф.; С. Р. Кагамлик (заст. відп. ред.), канд. істор. наук, ст. наук. співроб.; К. А. Кобченко (відп. секретар), канд. істор. наук, ст. наук. співроб.; І. В. Верба, д-р істор. наук, проф.; Т. Г. Горбаченко, д-р філос. наук, проф.; Л. В. Грицик, д-р філол. наук, проф.; М. В. Довбищенко, д-р істор. наук, ст. наук. співроб.; О. П. Івановська, д-р філол. наук, проф.; В. П. Капелюшний, д-р істор. наук, проф.; Ю. І. Ковалів, д-р філол. наук, проф.; В. Ф. Колесник, д-р істор. наук, проф.; А. Є. Конверський, д-р філос. наук, проф.; А. М. Лой, д-р філос. наук, проф.; В. І. Лубський, д-р філос. наук, проф.; А. К. Мойсієнко, д-р філол. наук, проф.; В. І. Панченко, д-р філос. наук, проф.; Г. Ф. Семенюк, д-р філол. наук, проф.; В. І. Сергійчук, д-р істор. наук, проф.; О. І. Салтовський, д-р політ. наук, проф.; О. І. Ткач, д-р політ. наук, доц.; В. Ф. Цвях, д-р політ. наук, проф.; М. Л. Шульга, д-р політ. наук, проф.; В. І. Ярошовець, д-р філос. наук, проф.

Затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 1 від 27.08. 2012 року)

Зареєстровано Міністерством юстиції України.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16411-4883Р від 04.02.2010 р.

Згідно з постановою ВАК України № 1-05/2 від 23 лютого 2011 р.
«Українознавчий альманах» визнано фаховим виданням у галузі
політичних, філософських, історичних та філологічних наук

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012

© Центр українознавства, 2012

© Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, 2012

ЗМІСТ

1. Соціокультурний вимір комунікативної конвенції толерантності засобами конструктивного діалогу

Авер'янова Ніна. Мова образотворчого мистецтва в добу тоталітаризму: український контекст.....	13	мові: соціокультурний зріз.....	44
Афанасьєва Людмила. Вплив гендерних стереотипів на жіночі ролі в сучасній циганській родині Мелітопольщини	17	Ємець Тетяна. Від українофільства до інтегрального націоналізму	46
Букрєєва Ірина. Особливості політичної культури сучасної молоді: до постановки проблеми.....	20	Лобнер Надя. Религия и демократия	50
Волков Олександр. Метаморфози політичної свободи у дискурсі суб'єкта революції	24	Маковская Дарья. Языковые аспекты этнических конфликтов.....	55
Воропасва Тетяна. Мова, ідентичність і толерантність в контексті імплементації Європейської Хартії регіональних мов або меншин в Україні	28	Молодиченко Валентин. Маніпуляція цінностями та засоби забезпечення молоді від руйнації ідеологічних впливів.....	58
Глебова Наталія. Етнокультурні процеси: інтеграційний аспект	36	Мостяєв Олександр. Гомосексуалізм» чи «гомосексуальність»: проблема вживання терміна в українській мові	61
Глинська Людмила. Особливості міжетнічних взаємовідносин народів полікультурного регіону Запорізького Приазов'я.....	40	Павлова Олена. Комунікативні стратегії формування толерантності в українському освітньому просторі.....	65
Грабовська Ірина. Гендерно марковані метаморфози слів у сучасній українській		Селезнев Игорь. Культурная информация в условиях глобализации: трансформация роли библиотек как социального института.....	70

2. Інноваційні мовні процеси в контексті сучасної культури

Гінзбург Михайло. Гендерні особливості української мови, на які треба зважати	75	турном контексте	90
Ільченко Олена. Метафоричні словосполучення політичного дискурсу в мові ЗМІ XXI ст.: аксіологічний аспект	83	Свалова Марина. Колумністика В. Жежери як репрезентант світоглядних домінант українців.....	93
Каленюк Світлана. Мова як складова національної культури.....	87	Фортуна Гьєррий. Информационно-смысловое значение культурно-исторического наследия: вчера и сегодня	96
Плотникова Лариса. Инновационные тенденции словотворчества в социкультурном		Цюрупа Михайло. Мовна картина світу	

як фактор культури вербального спілкування особистості 98

Юрченко Тетяна. Культурно-національні стереотипи мовної свідомості 102

3. Концептуальні та комунікативно-функціональні аспекти мовної діяльності

Адошина Лариса. Лексическая объективация концепта «Севастополь» в художественной картине мира русских поэтов XIX–XX вв. 112

ність відприкметникових інхоативних дієслів на позначення світлових та кольорових відтінків в українській мові 144

Алиева Мадина. Лингвостилистический аспект телевизионной речи 115

Максимець Оксана. Формування словотвірної структури іменників на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини в новій українській мові кінця XVII – XX ст. 148

Бабакова Ольга, Хомчак Олена. Семантико-асоціативні ознаки номінативного поля концепту «гроза» 117

Маслова Аліна. Історичний аспект наукового стилю мовлення 152

Байтерякова Наталія, Байтеряков Олег. Структура функціонально-семантичного поля англійської спелеологічної термінології 120

Митяй Зоя. Семантичні аспекти організації цілісного тексту 154

Гаджиев Магомед. Топонимы батлухского диалекта аварского языка 123

Михайленко Ірина. Міжкультурна комунікація в контексті вивчення іноземних мов на неспеціальних факультетах ВНЗ 157

Гапєєва Ірина. Експресивно-естетичні можливості граматичних форм слів у поетичних творах шістдесятників 124

Мінкова Ольга. Перифрази як образно-переносні вторинні номінації 161

Гимер Надія. Значення законів комунікації у формуванні комунікативної компетенції працівників органів внутрішніх справ 127

Мокляк Оксана. Фігури мовлення як інтенсифікатори емоційності ніжних іменувань 166

Джелюва Антоанета. Новая парадигма в интерпретации естественного языка 130

Пачева Валентина. Діалектологічні дослідження степової України XIX – початку XXI століття 171

Желязкова Вікторія. Білінгвізм як фактор формування мовної особистості 132

Расулова Раисат. Инструкция предложения в даргинском языке 176

Зайцева Тетяна. Правописні модифікації антропонімів (на матеріалі прізвищ Бузько-Інгульського межиріччя) 135

Сіроштан Тетяна. Історія лексико-словотвірних типів композитів зі значенням місця в новій українській мові кінця XVII – початку XXI ст. 178

Иванова Тотка. Концепт «время» и модели времени в грамматике 139

Коваль Оксана. Експресивні можливості художніх звертань у поетичній мові поетів-«неокласиків» 141

Слюніна Олена. Мовні засоби створення образу людини в циклі оповідань Б.Д. Антоненка-Давидовича «Сибірські новели» 181

Кушлик Оксана. Словотвірна спромож-

Ходикіна Ірина. Родинна лексика у го-

CONTENT

1. Socio-cultural dimension of the communicative convention of tolerance by means of the constructive dialogue

Averyanova Nina. The language of fine art in the age of totalitarianism: Ukrainian context13 Afanasieva Ludmyla. Effect Gender Stereotypes on women role in modern gypsy families of Melitopol's17 Bukreeva Irene. The aspects of the political culture of contemporary youth: to the statement of the problem20 Volkov Alexander. Metamorphoses of the political freedom in the discourse of the subject of revolution24 Voropayeva Tetiana. Language, identity and tolerance to the context of implementation of the European Charter of regional or minority languages28 Glebova Natalia. Ethno-cultural processes: association aspect36 Glinskaya Ludmila. The peculiarities of the interethnic interrelations of the people of the multicultural region of Zaporozhye Priazovie40 Grabovskaya Irene. Gender-marked metamorphosis of the words in modern	Ukrainian language: sociocultural cut44 Iemets Tetiana. From Ukrainophilia to Integral Nationalism46 Lobner Nadia. Religion and Democracy....50 Makovskaya Daria. The language aspects of the ethnic conflicts55 Molodychenko Valentine. The values manipulation and the means of the youth protection from the damage of ideological influences.....58 Mostyaev Alexander. «Homosexuality» or «homoeroticism»: the problem of the term usage in the Ukrainian language.....61 Pavlova Olena. Communicative Strategies of Tolerance Formation in Ukrainian Educational Space65 Seleznev Igor. The cultural information in the context of globalization: transformation of the role of libraries as a social institution70 Sheptytska Tetiana. The problem of urbanization of Ukrainian consciousness in the Dmytro Dontsov's works72

2. Innovative language processes in the context of modern culture

Ginzburg Mykhaylo. Ukrainian language gender features, which should be taken into consideration.....75 Ilchenko Olena. Metaphoric word combination of political discourse in the langue mass media xxi century: axiology aspect83 Kalenjuk Svitlana. Language as part of national culture87	Plotnikova Larissa. Innovative tendencies of word creation are in a sociocultural context90 Svalova Maryna. The columns by Vitaliy Zhezhera as the representative of the outlook dominants of the ukrainians93 Fortune Gjeri. Information-semantic meaning of the cultural heritage: the past

and the present.....	96	communication	98
Tsoorupa Myhkyalo. language world as a factor personality verbal culture		Yurchenko Tetiana. Cultural and national stereotypes of language consciousness.....	102

3. Conceptual and communicative-functional aspects of language activity

Adonina Larissa. Lexical objectification of the concept «Sevastopol» in the artistic world view of Russian poets XIX–XX centuries.....	112	models of time in grammar	139
Aliyeva Madina. Linguo-stylistic aspect of the television speech	115	Koval Oksana. The expressive facility of artistic lexical in poetical language of poets-«neoclassics»	141
Babakova Olga, Khomchak Olena. Semantic-associative attributes of the nominative field of the concept thunderstorm.....	117	Kyshlyk Oksana. Derivation capability of ingressive verbs formed from adjectives to mark the colour and shades in Ukrainian language	144
Bayteryakova Natalia, Bayteryakov Oleg. The structure of the functional-semantic field of the English speleological terminology.....	120	Maximets Oksana. The forming of word building structure of subjects with designate processes connected with professional and working activity of a man in a modern ukrainian language	148
Hajiyev Magomed. The toponyms of the batluhskiy dialect of the Avarian language.....	123	Maslova Alina. Historical aspect of scientific speech style.....	152
Gapeeva Irene. Ekspressiv-aesthetic possibilities of grammatical forms of words in poetic works of the poets men of sixties.....	124	Mityai Zoe. Semantic aspects of the holistic text organization	154
Gymer Nadezhda. Meaning of communication laws in forming of communicative competence of internal affairs institutions' workers.....	127	Mykhailenko Irene. Intercultural communication in context of foreign languages teaching at non-linguistic departments of ukrainian universities	157
Dzhelyova Antoaneta. The new paradigm in the interpretation of the natural language.....	130	Minkova Olga. Periphrasis as figuratively–indirect second nominals	161
Zhelyazkova Victoria. Bilingualism as a factor of language person	132	Mokliak Oksana. Figures of the speech as the intensifiers of emotionality of affectionate nominations	166
Zayceva Tetiana. Modifications of writing anthroponyms (based on the material of surnames of Bug-Ingul area).....	135	Pacheva Valentine. Dialectological research of the steppe ukraine of the 19th – the beginning of the 21st century	171
Ivanova Totka. Koncept «time» and		Rasulova Raisat. Instruction of the sentence in the Dargin language.....	176
		Siroshtan Tetiana. The history of the word-forming types of the composites	

українській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. А. Пузік. – Донецьк, 2000. – 21 с.

18. Русанівський В. М. Префіксальний словотвір / В. М. Русанівський // Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 228 – 284.

19. Сегін Л. В. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській та польській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Л. В. Сегін. – Донецьк, 2003. – 20 с.

20. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К.: Наук. думка, 2003. – 283 с.

21. Сорочан О. В. Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Сорочан. – К., 2005. – 18 с.

22. Ступак І. В. Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій і українській мовах: [монографія] / І. В. Ступак; наук. ред. В. Д. Калішченко; Донец. нац. ун-т. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – 470 с.

23. Тихонов А. Н. Глаголы с чистовидовыми приставками в современном русском языке / А. Н. Тихонов: автореф. дис. канд. філол. наук. – М., 1963. – 20 с.

24. Топіха В. А. Множинність словотвірної мотивації

дієслів у сучасній українській мові: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. А. Топіха. – К., 1998. – 17 с.

25. Чубань Т. Видові кореляції вербальних дієслів у сучасній українській літературній мові / Тетяна Чубань // Мовознавчі студії. Випуск 3: діалект у лінгвокультурологічному просторі (За матеріалами Міжнародної наукової конференції на пошану 100-річчя від дня народження професора Гаврила Шила). – Дрогобич, 2010. – С. 366 – 373.

26. Чубань Т. Спостереження над мовними фактами у процесі вивчення граматики / Тетяна Левченко, Тетяна Чубань // Теоретичні і дидактична філологія: зб. наук. праць. – Переяслав-Хм.: СДК, 2010. – Вип. 7. – С. 226 – 240.

27. Юрчук Л. А. Суфіксальний дієслівний словотвір / Л. А. Юрчук // Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 171 – 210.

Лексикографічні джерела

1. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с. (ВТС – умов. скор.).

2. Інверсійний словник української мови. – К.: Наук. думка, 1985. – 812 с.

3. Критська В. І., Недозим Т. І., Орлова Л. В., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна / відп. ред. Н. Ф. Клименко. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. – 760 с.

4. Словник української мови в 11-ти тт. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.

Оксана Максимець

Формування словотвірної структури іменників на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини в новій українській мові кінця XVII – XX ст.

У сучасній українській мові серед іменників із загальним словотвірним значенням «опредметнена дія» чітко виокремлюються девербативи на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини. До цих утворень в українській мові відносяться іменники із суфіксами -нн(я), -інн(я), -к(а), -ств(о), -л(я), -ур(а). Історія становлення та розвитку цих лексико-словотвірних типів і є предметом нашого дослідження.

In a modern Ukrainian language among the nouns with general word-building meaning «verbal-nouns» there is a group of such nouns which designate processes connected with professional and working activity of a man. Suffixless – «-нн(я)», «-інн(я)», «-л(я)», «-к(а)», «-ств(о)», «-ур(а)» belong to such formations in Ukrainian language. History of establishment and development of these lexical and word-building types is the subject of our investigation.

З-поміж значної частини лексичних одиниць у сучасній українській мові чільне місце посідає словотвірна категорія іменників зі значенням опредметненої дії. В українському мовознавстві предметом розгляду стали історія формування цих іменників, склад та продуктивність транспозиційних формантів, що беруть участь у творенні зазначених похідних, їх мотивувальна база тощо [1, с. 128; 6, с. 111-113; 2, с. 103-117; 3, с. 86-95; 4, с. 149-177 та ін.].

Деривати із загальним словотвірним значенням опредметненої дії утворюють систему словотвірних типів із певними частковими словотвірними значеннями. Серед них виокремлюються девербативи на позначення процесів, пов'язаних із трудовою та професійною

діяльністю людини. Загалом в українському мовознавстві ще немає синтезуючої праці, у якій би аналізувалися девербативи зі згаданим значенням.

Метою наукової розвідки є виявлення системи відповідних словотвірних типів, здійснення опису історії функціонування кожного форманта, визначення динаміки їх продуктивності, дослідження функціонально-семантичної дистрибуції відповідних транспозиційних формантів.

Одним із складників системи іменників на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини відносяться віддієслівні утворення із суфіксом -нн(я).

У писемні пам'ятки кінця XVII – XVIII ст. проникає їх досить обмежена кількість, наприклад: *Дорогое и золотое малеванне вигладиль* (МатТим 1656-1771 I 418), *І плясаніг то им тог такъ справило: жг окаянных царства вчного позбавило* (Зин 102). Протягом першої половини XIX ст. паралельно зі зростанням продуктивності розгляданої словотвірної моделі збільшується й кількість відповідних утворень: *порання* (СМШ II 126), *будованье* (Б-Н 63), *компонованье* (191), *полюванье* (290), *типанье* (353), *латання* (К-О II 64), *чакловання* (III 592). Більш помітно поповнюється група дериватів зазначеного типу в другій половині XIX ст., наприклад: *буркованя* (Шейк 137), *фарбованє* (Писк 27), *шеретуваннє* (40), *вишивання* (Лев 24), *гадання* (25), *в'язання* (25), *прання* (72), *готовання* (158), *бескидованье* (Голов 364), *брусованье* (374), *валуванє* (Ж 55), *гайтованє* (135), *оранє* (152), *друкованє* (207), *засіванє* (269), *клепаня* (348), *клеєнє* (348), *копанє* (364), *куванє* (386), *насолуванє* (493), *паханє* (605), *тафлюванє* (951), *тесанє* (961), *ткачованє* (968), *тканє* (968), *ваксування* (Тимч 28), *валькування* (28), *прасування* (75), *ритування* (83), *шліхування* (84), *карбування* (88).

Обстежені джерела кінця XIX – початку XX ст. продовжують реєструвати значну кількість розгляданих девербативних іменників, наприклад: *віршування* (ЛексФр 38), *ришитовання* (205), *читання* (СлЛУкр 91), *базграння* (Яв 9), *башлування* (17), *вичитання* (104), *кочкування* (387), *менджсування* (Саб 12), *гальванізування* (72), *гравірування* (81), *диригування* (92), *колірування* (149). «Русско-українській словарь» М.Уманця і А.Спілки містить близько 80 таких утворень, а «Словарь української мови» Б.Грінченка – до 100: *випікання* (УміСп 141), *шліхування* (179), *клинцювання* (259), *итраховання* (992), *сукання* (1002), *торгування* (1023), *рисовання* (1102), *баршування* (Гр I 30), *білування* (67), *бліхування* (75), *буркування* (112), *викладання* (163), *гайтування* (266), *гарманування* (271), *гаптування* (272), *гемблювання* (279), *гендлювання* (279), *гицлювання* (284), *господарювання* (316), *грабарювання* (320), *дербання* (368), *занизування* (II 72) «спосіб вишивання», *змережування* (164), *корчування* (289), *лаштування* (348), *мурування* (456), *настилування* (523) «вишивання», *облатування* (III 14), *отіпання* (75), *печерування* (149) «ловля раків», *побілювання* (204), *пічкання* (189), *постригання* (372), *пошивання* (395), *спрятування* (IV 191), *стебнування* (201), *танцювання* (246), *шеретування* (492), *шнуркування* (507), *шпарування* (509), *штапування* (512) тощо. Поповнення розгляданої лексико-словотвірної групи продовжується й у другій половині XX ст., причому значною мірою внаслідок залучення у словотвірні процеси дієслів іншомовного походження, наприклад: *вигаптовування* (СУМ I 371), *виуджування* (524), *гравіювання* (II 152), *дресування* (412), *жонглювання* (544),

колекціонування (IV 218), *майстрування* (601), *римування* (VII 535), *терасування* (X 83), *фляндрування* (610), *фрезерування* (643), *фрезування* (643), *шпаклювання* (XI 513) та ін. Аналізована дериваційна модель використовується для творення відповідних похідних і в діалектному мовленні, наприклад: *ліпкання* (Чаб II 256), *пьякання* «годування ягняти» (III 131).

Девербативи із суфіксом **-нн(я)**, що позначають різні види діяльності людей мають нейтральне емоційне забарвлення, виявляють високі функціональні можливості, що забезпечує їм активне вживання в усіх стилях української мови, наприклад: *Адже він не писав комусь про скорочення і редагування* (ЛУкр листи XII 80), *Твір цей виставлено було, як «намак на толстые обстоятельства» і як « протискування під прапором пролетарського писання національного дурману»* (Тичина листи 12 70); *В наш час, коли відбувається перебудова викладання в середній школі, вчитель повинен бути обізнаний з такими конструкціями, щоб дати відповіді про них найдодатливішим учням* (УМЛШ 1995 4 20); *А це колись на знатнім полюванні дось гордо йшов на засідку грудьми* (Лютий 92). В окреслених утвореннях інколи фіксується вже цілком сформоване предметне значення, наприклад: *При розборі тодішніх писань я зможу вказати не одну хорошу та цікаву прояву* (ІФр XVI 36), *Тут – по Шевченковому виданню попрацюю в інституті, -- а тоді побачу* (Тичина Листи 12 182).

Поступово розширювалося коло іменників на позначення процесів, пов'язаних із трудовою та професійною діяльністю людини із суфіксом **-інн(я)**. Ряд таких утворень фіксується обстеженими джерелами XIX ст., наприклад: *гоїннє* «лікування» (Писк 31), *гоління* (Лев 6), *буріння* (138), *волочіне* (Ж 119), *коптіне* (365), *лагодіне* (395), *скубіне* (880), *ворожіння* (Тимч 73) тощо.

За нашими спостереженнями, на початку XX ст. кількість дериватів цієї групи поступово зростає. Появу відповідних новотворів засвідчує «Русско-український словарь» М.Уманця і А.Спілки, наприклад: *біління* (УміСп 129), *цепління* (360) «колірування», *корчіння* (372), *красіння* (380), *крутіння* (387), *ліпіння* (417), *метіння* (435), *мостіння* (448) «буркування (камінем)», *миління* (452), *місіння* (454), *наводіння* (465), *печіння* (655), *меління* (720), *городіння* (858), *свердління* (914), *соління* (965), *сушіння* (1002), *творіння* (1012), *точіння* (1025), *удіння* (1050), *чистіння* (1105). Значна кількість таких утворень фіксується в «Словнику української мови» за ред. Б.Грінченка, наприклад: *варіння* (Гр I 127), *в'язіння* (261), *громадіння* (329), *кадіння* (II 207), *кошіння* (296), *куріння* (331), *лупління* (382), *молотіння* (448), *плетіння* (III 194), *прядіння* (494), *робіння* (IV 20), *родіння* (28), *садіння* (95), *скромадіння* (144), *стеління* (202) тощо.

Внаслідок зростання продуктивності дериваційної моделі **ДО + інн(я)** триває активне поповнення дериватів цієї лексико-словотвірної групи у другій половині ХХ ст. Так, «Словник української мови» містить до 70 таких утворень, чимало з яких фіксується вперше, наприклад: *гостріння* (СУМ II 145), *дробіння* (420), *жаріння* (510), *квасіння* (IV 131), *коління* (224), *колотіння* (235), *косіння* (305), *крупіння* (366), *луціння* (561), *пасіння* (VI 86), *потрошіння* (VII 427), *руління* (VIII 207), *тельбушіння* (X 66), *терebinня* (84), *товчіння* (169), *толочіння* (181), *торосіння* (207), *тушіння* (331), *цідіння* (XI 226) та ін. Похідні зазначеного типу реєструються дослідниками і в регіональному мовленні: *біління* (Глух 26) «процес відбілювання льону», *гладіння* (51) «прасування» тощо.

Розглядані деривати вживаються головним чином у розмовному та художньо-белестричному стилях, зрідка – в епістолярному, публіцистичному, наприклад: *В підситку, там, де я втикаю ножиці, вже й дірочки поробилися від того ворожіння, і обичайка накололась* (Тют I 73); *Після сніданку, вмивання і гоління Совинський потинявся по апартаментах* (Загр 146); та ін. Обстежені джерела кінця ХVІІ – ХVІІІ ст. фіксують невелику кількість іменників на позначення процесів, пов'язаних із трудовою та професійною діяльністю людини із суфіксом -**к(а)**, наприклад: *Онъ то поспаль на вывѣдки «розвідування», що ся тутъ дѣють* (МагТим I 132 1656 - 1771); *под заставу пахатного поля оранки на чгтырѣх упруги...* (ДДГ 136 1780); *в постройке его велможности дому* (ДДГ 1751 74). Протягом ХІХ ст. спостерігається тенденція до збільшення похідних розгляданого типу: *балотировка* (К-О I 15), *вийомка* (133) «обшук з вилученням незаконно прихованих речей», *переліка* (II 400) «перераховування осіб», *поставка* «постачання» (618), *розплатака* (III 146) «дія за зн. Розплатитися», *скубка* (247) «смикання за волосся, вуха і т. ін., як кара», *бавка* (Ж 8), *висадка* (85), *висівка* (86), *вислідка* (87), *витравка* (90), *потравка* (723), *проривка* (776), *стрижка* (927), *вишиванка* (Аф 348) «вишивання». Лексикографічні праці кінця ХІХ – початку ХХ ст. засвідчують подальше поповнення цієї групи похідних. Так, «Русско-українській словарь» М.Уманця і А.Спілки містить 27, а «Словарь української мови» за ред. Б.Грінченка - 34 таких утворень, з яких відповідно 16 та 22 в обстежених джерелах попередніх періодів не фіксувалися, наприклад: *вибірка* (Ум і Сп 129), *виробка* (133), *вирубка* (144), *доставка* (213), *бранка* (461) «набір», *сушка* (587), *перев'язка* (632), *пересилка* (649), *рубанка* (897), *промивка* (822), *пилянка* (879), *вимочка* (949), *палка* (963) «спалювання», *сіянка* (1009), *топка* (1022), *атака* (Гр I 11), *бавка* (16) «розвага», *вичинка* (199), *віянка* (243) «просіювання хліба», *даванка* (353), *добуванка* (400) «добування», *ігранка* (II 195), *копанка* (280), *купанка* (326), *лежанка* (352)

«лежання», *мазанка* (396) «мазання», *обробка* (III 25), *отопка* (76), *заготовка* (89), *перебірка* (109), *перевірка* (112), *переділка* (116), *поливанка* (282), *приготовка* (413), *розвідка* (IV 35), *розрізка* (55), *рубанка* (84).

У зв'язку з розвитком ділової та виробничо-професійної сфери суттєво зростає й кількість дериватів згаданого словотвірного типу. Так, «Словник української мови» в 11-ти томах містить уже близько 155 таких іменників, наприклад: *варка* (СУМ I 293), *випічка* (453), *засолка* (III 323), *ліпка* (IV 520), *надписка* (V 75), *наклейка* (105), *насадка* (182), *паніровка* (VI 46), *перемірка* (227), *пересадка* (271), *пикіровка* (533), *поливка* (VII 67), *пробілка* (VIII 120), *прополка* (259), *проривка* (267), *розкопка* (708), *розливка* (726), *розминка* (741), *штриховка* (XI 545) тощо. Чимало дериватів згаданого типу функціонує й у діалектах української мови, наприклад: *варінка* (Чаб I 129) «готування страви», *волочіння* (194) «волочіння», *забутовка* (II 10) «початок будівництва нової хати», *застройка* (75), *мазка* (268) «мазання», *полінка* (III 177) «поління», *сапанка* (IV 55), *дижурка* (Он I 214) «чергування», *запашка* (Лис 79), *отбелка* (Глух 154), *рубанка* (Гриц 334) «рубання».

Утворення на позначення процесів, пов'язаних із трудовою та професійною діяльністю людей, обслуговують майже всі функціональні стилі української мови, наприклад: *Виявлено, що штучно розведені на чорноземі ліси, швидко старіють, погано поновлюються після вирубки* (Зоря 1925 жовтень 19); *Раніше це була однозначна форма підготовки фахівців для державної економіки та інших сфер діяльності* (Там само № 10 2000 4).

Початок фіксації утворень на позначення процесів, пов'язаних із трудовою та професійною діяльністю людини із суфіксом -**ств(о)** у новій українській мові поклали лексикографічні праці кінця ХІХ – початку ХХ століття, наприклад: *бондарство* (Гр I 86), *гончарство* (309), *знахарство* (II 171), *ковальство* (260), *лимарство* (359), *лицарство* (365), *попівство* (III 328), *рибальство* (IV 14), *римарство* (16), *столярство* (209), *теслярство* (259), *шинкарство* (495). Кілька новотворів виявлено в обстежених пам'ятках української мови першої половини ХХ ст., як-от: *лекторство* (К II 438), *пекарство* (III 237), *учительство* (VI 262), *чинтарство* (К VI 432), *чоботарство* (442), *шинкарство* (491). У другій половині ХХ ст. кількість аналізованих іменників стрімко зростає. Так, «Словник української мови» в 11-ти томах фіксує 52 девербативи, 32 з яких реєструються вперше, наприклад: *вівчарство* (I 551), *директорство* (II 282), *друкарство* (426), *жонглерство* (544), *інженерство* (IV 29), *інспекторство* (33), *килимарство* (149), *колекціонерство* (218), *конярство* (411), *куркульство* (411), *кухарство* (421), *лідерство* (509), *маклерство* (603), *місіонерство* (748), *оленярство* (V 688),

редакторство (VIII 482), *репетиторство* (509), *рицарство* (546), *секретарство* (IX 113), *смолярство* (416), *токарство* (X 178), *учнівство* (538), *фермерство* (578), *шоферство* (XI 518), *штукатурство* (547), *юнкерство* (614) тощо.

Суфікс **-ств-** характеризується високим ступенем функціональної активності, широким вжитком, що дає підстави віднести його до ядра конститuentів поля [2, с.106]. Зазначені утворення обслуговують майже всі функціональні стилі української мови, крім наукового. Порівняно із семантично та функціонально співвідносними девербативами на **-нн(я)** похідні розгляданого типу є не лише виразниками опредметненої дії – формант **-ств(о)** виконує й роль кваліфікатора, актуалізуючи значення сукупності дій.

Кілька утворень, що є назвами процесів, пов'язаних із трудовою та професійною діяльністю людини утворюються від перехідних дієслів за допомогою суфікса **-л(я)**, наприклад: *годівля* (Лев 130), *пошівля* (Ж 730) «пошиття», *торгівля* (ЛексФр 237), *будівля* (Гр I 106) «будування», *збудівля* (II 19), *закупівля* (К II 64), *заготівля* (СУМ III 89) тощо.

Зазначені деривати вживаються в уснорозмовному мовленні, мові художньої літератури та публіцистичному стилі, наприклад: *Батьки, з пракореня українці, були малоземельними селянами, на прожиток підробляли торгівлею, наймитували* (Слово і час 1998 №4-5 77) тощо.

У другій половині ХХ ст. писемними пам'ятками нової української мови фіксуються іддієслівні іменники із суфіксом **-ур(а)**, що позначають дію як постійне професійне заняття, наприклад: *інспектура* (К II 290), *режисура* (V 31) та ін. Кількість дериватів цього непродуктивного типу обмежена. Вони є полімотивованими, співвідносячись одночасно з твірними дієсловами на **-ува-ти, -ирува-ти/ірувати** та з віддієслівними назвами осіб з суфіксами **-ор, -ер, -тор** [5, с. 75].

В українській мові трапляються поодинокі утворення на позначення процесів, пов'язаних зі сферою діяльності людини із суфіксом **-нц(я)**, наприклад: *торговиця* (УміСп 364) «комерція», пор. *торговиця* (СУМ X 202) «торгівля», *збірниця* (Гр II 125) «збирання», *наймиця* (491) «наймання на роботу».

Отже, до віддієслівних утворень на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини відносяться іменники з суфіксами **-к(а), -нн(я), -інн(я), -ств(о), -л(я), -ур(а)**.

Основний склад цих девербативів утворюють іменники із суфіксом **-к(а)**, кількість яких послідовно зростає протягом усіх періодів розвитку нової української мови (*вирубка, ліпка, поливка, починка, прополка*). Вони вживаються практично в усіх стилях.

Протягом ХІХ – ХХ ст. сформувалася значна група дериватів з формантами **-нн(я), -інн(я)** (бу-

рлакування, вчителювання, лікарювання, чабанування, косіння, молотіння, прядіння). За нашими даними, такі утворення переважно вживаються в уснорозмовному мовленні, мові художніх творів, зрідка – в епістолярному, публіцистичному стилях.

Протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. регулярно творить іменники із згаданим значенням суфікс **-ств(о)** (*бондарство, гончарство, ковальство, лимарство, рибальство*). Протягом другої половини ХХ ст. продуктивність цього форманта значно зростає (*директорство, друкарство, редакторство, токарство*).

У писемних пам'ятках нової української мови засвідчуються окремі утворення із суфіксом **-л(я)** (*будівля (будування), відгодівля, заготівля*).

Окремі деривати вказаного семантичного типу в новій українській мові дав суфікс **-нц(я)** (*збірниця, торговиця*). Такі утворення виявляють функціональну співвіднесеність із віддієслівними іменниками на **-нн(я)**, проте мають досить низький рівень конкурентоспроможності внаслідок стилістичної обмеженості (належать до розмовного стилю), а також семантичних зрушень у бік предметності частини відповідних похідних.

У текстах другої половини ХХ ст. зрідка фіксуються іменники на позначення процесів, пов'язаних зі сферою трудової та професійної діяльності людини з формантом іншомовного походження **-ур(а)** (*інспектура, редактура*).

І.Бевзенко С.П. Исторична морфологія української мови: Нариси із словоозначення та словотвору /С.П.Бевзенко. – Ужгород: Закарпат. вид-во, 1960. – 416 с. 2. *Безпояско О. К.* Морфеміка української мови /О.К.Безпояско, К.Г.Городенська. – К.: Наукова думка, 1987. – С.103-117. 3. *Білоусенко П.І.* Нульсуфіксальне творення віддієслівних іменників у давньоруській мові /П.І.Білоусенко // Вісник Київського ун-ту. 1992. – №8. – С. 86-95. 4. *Олексенко В.М.* Словотвірні категорії суфіксальних іменників: Монографія /В.М. Олексенко. – Херсон: Айлант. – 2001. – 240 с. 5. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наукова думка, 1979. – 405 с. 6. *Токар В.П.* Словотвірні типи іменників на означення дії у сучасній українській мові / В.П.Токар // Тезиси докладов и сообщений научной конференции преподавателей гуманитарных факультетов Донецкого ун-та. Из-во Хар. ун-та, 1967. – 142 с.

Список скорочень джерел

Аф – Афанасьєв (Чужбинській) А.С. Словарь малорусского нарѣчя // Собрание сочинений / Под ред. П.В.Бикова. – С.Петербург, 1892. – Т.9. – 64 с.

Б-Н – Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підготував до видання В.В.Німчук. – К.: Наукова думка, 1966. – 424с.

Глух – Глуховцева К., Леснова В., Ніколаєнко І., Терновська Т., Упеченко В. Словник українських східнослов'янських говірок. – Луганськ. – 2000.

Голов – Головацький Я.Ф. Словник української мови / Науковий збірник музею української культури у Свиднику, 1982. – №10. – С.311- 612.

Гр – Словарь української мови: В 4 т. / Зібран. ред. журн. «Киев.старина». Упорядкував, з дод. власн. матеріалу, Б. Грінченко. – К., 1907-1909.

Гриц – Словник говірки села Бродина у кн.

Гуцульські говірки / Ред. колегія: Закревська Я., Гриценко П., Сабадош І., Полога Л./ – Львів. – 2000.

ДДГ – Ділова документація Гетьманщини XVIIIст – К.: Наукова думка, 1993. – 392.

Ж – Малорусско-немецкий словарь: В 2т. – Львів, 1886. – 1117с.

Загр – Павло Загребельний. Брухт. – Харків: Фоліо, 2003. – 399с.

Зин – Климентій Зіновійв. Вірші. Приповісті посполиті. – К.: Наукова думка, 1971. – 387с.

Зоря – Зоря. Літературно-науковий та політично-громадський ілюстрований журнал. – Дніпропетровськ. – 1925-1930.

Іфр – І.Франко. Твори. У 20-ти т. – К.: Держвидав, 1950 – 1956.

К – Українсько-російський словник: У 6 т./ За заг. Ред. І.Кириченка. – К.: Наукова думка, 1953-1963.

К-О – Словник мови творів Г.Квітки-Основ'яненка: У 3т. – Харків, 1978-1979.

Лев – Опыт русско-украинского Словаря / Составил Мих. Левченко. – Київ, 1879. – 190 с.

ЛексФр – Лексика поетичних творів Івана Франка: Методичні вказівки з розвитку лексики / Укладачі: І.І.Ковалик, І.Й.Ощипко, Л.І.Полюга. – Львів: ЛГУ, 1990. – 264с.

Лукр – Леся Українка. Твори: У 12т. – К.: Наукова думка, 1979.

Лютий – Григорій Лютий. Вибране: Запоріжжя.: Хортиця, 1999. – 568 с.

МагТим – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст. Підготували до видання В.В.Німчук та І.І.Лиса: В 2т. –

Київ – Нью-Йорк, 2003.

Он – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2ч. – К.: Наукова думка, 1984. – 495 с.

Писк – Словникъ: Живої народнеї, письменної і актової мови руських югівщанъ Російської і Австрійсько-Вендерської цесарії / Составил Фортунать Пискуновъ. – Київ, 1882. – 310 с.

Саб – Григор Сабалдир. Практичний російсько-український словник. – К.: Видавниче товариство «Час», 1926.

Сл.Лукр – Бойко М.Ф. Словопоказчик драматичних творів Лесі Українки. – К.: Наукова думка, 1985. – 94с.

СМШ – Словник мови Шевченка. – К.: Наукова думка, 1964.

СУМ – Словник української мови: В 11т. – К.: Наукова думка, 1970-1980.

Тимч – Русско-малоросійській словарь. – К., 1897.

Тичина – Тичина П. Твори: У 12т. – К.: Наукова думка, 1990.

Тют – Григорій Тютюнник Твори: У 2т. – К.: Молодь, 1985.

Ум і Сп – Уманець М., Спилка А. Русско-українській словарь. – Берлін, 1924. – 1149 с

УМЛШ – Українська мова і література в школі. Науково-методичний журнал Міністерства освіти УРСР. – 1970-1990.

Чаб – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4т. – Запоріжжя, 1992.

Шейк – Опыт южнорусского словаря. – К., 1861.

Яв – Яворницький Д.І. Словник української мови. – Катеринослав: Слово, 1920. – Т.1. – 412с.

Аліна Маслова

Історичний аспект наукового стилю мовлення

У статті розглядається теоретична сутність поняття «науковий стиль мовлення», доводиться вплив суспільно-історичних подій на формування наукового мовлення.

The article reviews the theoretical essence of the notion «scientific speech style» and reveals the impact of social and historical events on scientific speech formation.

У сучасних умовах стрімкого технічного прогресу, постійно зростаючого обсягу наукової інформації та її швидкого оновлення, а також нестачі часу для її якісної переробки підвищуються вимоги до якості професійної діяльності молодих фахівців. Однією з умов ефективності опанування професії є вільне володіння науковим мовленням, що надає можливість швидко орієнтуватися в спеціальній літературі та знаходити необхідну інформацію, легко і невимушено здійснювати особисті контакти з науковцями, робити наукові доповіді, брати участь у дискусіях, а також грамотно і доступно викладати власні думки, описувати наукові винаходи. Вельми актуальною в зв'язку з цим є підготовка магістрів до оволодіння науковим стилем мовлення.

Поняття «науковий стиль мовлення» в педагогічній і методичній літературі має різне тлумачення. Більшість дослідників, визначаючи наукове мовлення, звертаються лише до його мети

та сфер використання. Так, Є.В.Кротевич, Н.С.Родзевич у зв'язку з цим писали: «науковий стиль – це стиль, основне призначення якого – надати точне, систематичне висвітлення наукових питань» [3, с. 185]. Приблизно такої ж точки зору дотримуються Л.І.Мацько і Л.В.Кравець, які відмічають, що «науковий стиль є функціональним різновидом літературної мови, яка використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі освіти і науки» [4, с. 26].

Заслугове на увагу визначення наукового стилю мовлення, яке дає О.М.Семенов. Вона підкреслює, що «науковий стиль мовлення – це функціональний різновид літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти і реалізується у спеціалізованих текстах різних жанрів» [6, с. 12]. Важливість цього висловлювання складається у виділенні текстових жанрів наукового стилю мовлення, якими є стаття, рецензія, резюме, реферат, анотація, дисертація.